

บทที่ 1

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันทั่วโลกกำลังตื่นตัวในโรคเอดส์ (AIDS) ซึ่งเป็นโรคติดต่อที่ร้ายแรงและยังไม่มีการรักษาที่ได้ผล นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 ที่เริ่มมีการรายงานโรคเอดส์เป็นครั้งแรกในประเทศสหรัฐอเมริกา ก็ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับโรคเอดส์กันอย่างกว้างขวางจนเป็นที่ทราบกันดีในปัจจุบันว่า โรคเอดส์เกิดจากเชื้อไวรัสชนิดหนึ่งชื่อ Human Immunodeficiency Virus หรือเรียกสั้น ๆ ว่า HIV เมื่อไวรัสชนิดนี้เข้าสู่ร่างกายคนแล้ว จะไปทำลายเซลล์เม็ดเลือดขาวที่ทำหน้าที่ป้องกันเชื้อโรค ทำให้ภูมิคุ้มกันโรคของคนนั้นเสื่อมหรือบกพร่อง จนเป็นสาเหตุให้ร่างกายอ่อนแอ มีอาการเจ็บป่วยบ่อย ป่วยเป็นโรคเรื้อรังและเสียชีวิตในที่สุด แม้การศึกษาจะทราบถึงที่มาและวิธีการแพร่กระจายของโรคเอดส์เป็นอย่างดี แต่ก็ยังไม่สามารถค้นพบวัคซีนที่จะใช้ป้องกันหรือยารักษาโรคให้หายขาดได้ ดังนั้นผู้ที่ติดเชื้อ และป่วยเป็นโรคเอดส์จะเสียชีวิตทุกราย นอกจากจะส่งผลกระทบต่อบุคคลและครอบครัวของผู้ที่ติดเชื้อโรคเอดส์แล้ว ยังก่อให้เกิดผลกระทบอย่างมากมาต่อประเทศ เช่น การสูญเสียทางด้านเศรษฐกิจ แรงงาน และก่อให้เกิดปัญหาสังคมด้านต่าง ๆ เป็นต้น เนื่องจากผู้ที่ติดเชื้อเอดส์แล้ว แต่อาจจะอยู่ในระยะฟักตัวของโรค ซึ่งยังไม่มีอาการป่วยใด ๆ จะสามารถเป็นพาหะแพร่เชื้อไปสู่ผู้อื่นได้ ดังนั้นอัตราการติดเชื้อโรคเอดส์จึงสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว คาดประมาณจำนวนผู้ใหญ่ที่ติดเชื้อเอดส์ทั่วโลกจนถึงกลางปี พ.ศ. 2537 เท่ากับ 16 ล้านคน และคาดว่าจะมีประมาณ 70 ล้านคนในปีพ.ศ. 2543 (กองระบาดวิทยา กระทรวงสาธารณสุข ,2538) โดยประมาณอัตราเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ วันละ 6,000 คน โดยเฉพาะประเทศโลกที่สาม (อ้างถึงใน นริศ เจนวิริยะ,2537)

สำหรับประเทศไทยได้พบผู้ป่วยโรคเอดส์ที่เป็นคนไทยรายแรกเมื่อเดือนกันยายน ปีพ.ศ. 2527 โดยติดโรคมานจากประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีพฤติกรรมรักร่วมเพศ หลังจากนั้นได้พบการติดเชื้อโรคเอดส์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จนถึงวันที่ 31 มีนาคม 2538 พบว่ามีผู้ป่วยโรคเอดส์เป็นจำนวน 17,884 ราย (กองระบาดวิทยา กระทรวงสาธารณสุข ,2538) โดยเริ่มแรกมีการแพร่ระบาดในกลุ่ม

ชายรักร่วมเพศ แล้วแพร่กระจายมาสู่พวกคดียาเสพติด หญิงบริการทางเพศ ชายที่มีพฤติกรรมทางเพศสำส่อน จากสามีผู้ภรรยา และวงจระบาบช่วงสุดท้าย คือจากมารดาสู่ทารก ซึ่งถือว่าเป็นการแพร่กระจายโรคที่ครบวงจร (รุ่งศรี บุ่งทอง ,2537) โดยเฉพาะในปัจจุบัน การแพร่กระจายของโรคเอดส์เริ่มแพร่อย่างกว้างขวางเข้าสู่จังหวัดต่าง ๆ ในภูมิภาค

จังหวัดกาฬสินธุ์เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีอัตราการเป็นโรคเอดส์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนเป็นที่น่าวิตก จากรายงานการสำรวจจำนวนผู้ป่วยโรคเอดส์จนถึงวันที่ 31 มีนาคม 2538 จำแนกตามรายจังหวัดในเขต 6 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า จังหวัดกาฬสินธุ์มีผู้ป่วยโรคเอดส์เป็นอันดับที่ 3 และในช่วงระยะเวลาเพียง 3 เดือน (ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม ถึงวันที่ 31 มีนาคม 2538) มีผู้ป่วยโรคเอดส์เพิ่มขึ้นถึง 33 คน (กองระบาดวิทยา กระทรวงสาธารณสุข ,2538) และจากรายงานการสำรวจของฝ่ายกามโรคและโรคเอดส์ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดกาฬสินธุ์ ตั้งแต่เดือนกันยายน 2537 ถึงเดือนกรกฎาคม 2538 มีผู้ป่วยโรคเอดส์ทั้งสิ้น 197 ราย เป็นเอดส์เต็มขั้น 155 ราย คิดเชื้อมีอาการ 42 ราย และเสียชีวิตแล้ว 40 ราย ซึ่งคิดเชื้อในทุกกลุ่มอายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 50 ปีขึ้นไป โดยเป็นโรคเอดส์ในกลุ่มอายุ 20-39 ปี มากที่สุด (169 คน) ในกลุ่มอาชีพรับจ้าง (88 คน) และทำนา (58 คน) จากการแพร่กระจายเชื้อทางเพศสัมพันธ์มากที่สุด (153 คน) แต่ในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมา พบว่ามีการแพร่กระจายเชื้อเอดส์จากมารดาสู่ทารกมากที่สุด บ้านเสมา ตำบลหนองแปน อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่พบว่ามีอัตราการเป็นโรคเอดส์ค่อนข้างสูง จากการสำรวจของสำนักงานสาธารณสุขอำเภอกมลาไสย พบว่า จนถึงปัจจุบันมีผู้ป่วยโรคเอดส์ทั้งสิ้น 4 ราย เป็นเอดส์เต็มขั้น 1 ราย คิดเชื้อมีอาการ 1 ราย ทารกติดเชื้อจากมารดา 1 ราย และเสียชีวิต 1 ราย ซึ่งเป็นการติดเชื้อโรคเอดส์ในอัตราที่สูงถึงร้อยละ 28.6 ของอำเภอกมลาไสย

จากการที่มีผู้ป่วยและผู้ติดเชื้อเอดส์เพิ่มจำนวนมากขึ้นอย่างรวดเร็ว และได้ก่อผลกระทบมากมายทั้งต่อบุคคล สังคมและประเทศชาติ ในปัจจุบันได้มีการดำเนินการในด้านต่าง ๆ อาทิเช่น การให้สุขศึกษาและประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ประชาชนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเสี่ยงต่อการติดโรค โดยเฉพาะพฤติกรรมสำส่อนทางเพศ และการใช้ถุงยางอนามัย ตลอดจนการจัดบริการทางการแพทย์และสาธารณสุขไปยังโรงพยาบาลในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ เพื่อให้การบำบัดรักษาและปรึกษาแนะนำผู้ป่วยโรคเอดส์อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าได้ดำเนินการด้านต่าง ๆ แล้ว ยังพบว่าจำนวนผู้ป่วยมิได้ลดลง กลับทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ดังนั้นทุกฝ่ายควรร่วมมือกันเพื่อเร่งหามาตรการที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการป้องกันโรคเอดส์

ชุมชนจึงเป็นกลุ่มเป้าหมายหนึ่งที่มีความสำคัญมากในการส่งเสริมงานควบคุมและป้องกันโรคเอดส์ เพราะชุมชนเป็นแหล่งรวมของบุคคลและครอบครัวในทุกกลุ่มอายุและทุกกลุ่มอาชีพ จากข้อมูลที่กำลังจะเห็นได้ว่า ขณะนี้โรคเอดส์มีการแพร่กระจายอย่างครบวงจรโดยเข้าสู่ระบบ

ครอบครัวเพิ่มขึ้น จากสามีผู้ภรรยา และจากมารดาผู้ทารก และได้ขยายตัวลูกตามลงไปสู่ครอบครัวในชนบท เอคส์จึงเป็นปัญหาของชุมชนไม่ใช่ปัญหาของภาคใดภาคหนึ่งของประเทศ ดังนั้นความพยายามที่มุ่งเพิ่มขีดความสามารถและทักษะของบุคคลและครอบครัวในการจัดการกับภัยคุกคามสุขภาพจึงเท่ากับเป็นการสร้างอำนาจ และพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชน (ควงฤทัย พงศ์เชื้อบุญ ,2537) การดูแลสุขภาพตนเองไม่ว่าจะปรากฏในรูปแบบใดในเรื่องการป้องกัน ส่งเสริม หรือรักษา พื้นฐานที่สำคัญที่สุดในทุกรูปแบบคือ การตัดสินใจและลงมือปฏิบัติโดยปัจเจกบุคคล ครอบครัว และการมีส่วนร่วมของบุคคล (ลือชัย ศรีเงินยวง และทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ ,2533) โดยเฉพาะโรคเอดส์ซึ่งเป็น “ปัญหาของชุมชน” เป็น “ปัญหาท้องถิ่น” ทุกคนในชุมชนมีส่วนเกี่ยวข้องและอาจได้รับผลกระทบในไม่ช้านี้ ดังนั้น การทำให้ประชาชนได้ตระหนักถึงปัญหาโรคเอดส์ต่อตนเองและชุมชนที่อาศัยอยู่จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในปัจจุบัน นั่นคือ การยึดหลักการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นรากฐานสำคัญในการดำเนินงานเพื่อป้องกันโรคเอดส์นั่นเอง รัฐบาลได้ตระหนักและเห็นความสำคัญของปัญหาดังกล่าว และได้ใช้สาธารณสุขมูลฐานซึ่งเน้นกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผน ดำเนินงาน และประเมินผลการสาธารณสุขภายใต้การสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยมีกระทรวงสาธารณสุขเป็นกระทรวงหลักของรัฐในการเป็นแกนกลางประสานงานเรื่องโรคเอดส์ ดังนั้น แนวทางหรือวิธีการทำงานของวิชาชีพไม่ควรเป็นแบบบังคับใช้อำนาจ หลักในการมีส่วนร่วมที่เป็นบทบาทหลักของบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุข อยู่ที่การให้ข้อมูลข่าวสาร และสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อช่วยให้บุคคลและครอบครัวมีการตัดสินใจด้วยตนเอง และจัดการด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ ดังความหมายของการสนับสนุนทางสังคมในแง่ของการใช้แรงสนับสนุนทางสังคมในการแก้ปัญหาสาธารณสุขว่า หมายถึง สิ่งที่ได้รับแรงสนับสนุนได้รับการช่วยเหลือด้านข่าวสารข้อมูล วัสดุสิ่งของ หรือการสนับสนุนทางด้านจิตใจจากผู้ให้การสนับสนุน ซึ่งอาจจะบุคคลหรือกลุ่ม แล้วมีผลทำให้ผู้รับนำไปปฏิบัติในทิศทางที่ผู้รับต้องการ นั่นหมายถึง การมีสุขภาพที่ดี (บุญเยี่ยม ตระกูลวงษ์ , 2528)

จากแนวคิดดังกล่าวทั้งหมดทำให้ทราบว่าหน้าที่จะดำเนินงานในชุมชนด้านการควบคุมและป้องกันโรคเอดส์ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลาย ๆ ฝ่ายในการพัฒนา ไม่เพียงแต่รัฐจะเป็นผู้หยิบยื่นสิ่งต่าง ๆ ให้ชุมชนเท่านั้น แต่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากชุมชนนั้น ๆ ให้ความร่วมมือด้วย โดยสรุปแล้ว การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาสุขภาพอนามัยจึงเป็นยุทธศาสตร์ใหม่ ของการพัฒนาเพื่อมุ่งหวังให้ชุมชนช่วยเหลือชุมชนกันเอง และส่งเสริมให้งานควบคุมและป้องกันโรคเอดส์ของรัฐดำเนินการได้ครอบคลุมประชากรกลุ่มเป้าหมายมากขึ้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความต้องการศึกษาถึงสภาพความเป็นจริงของการมีส่วนร่วมของชุมชน และการสนับสนุนทางสังคมในการดำเนินงานเพื่อป้องกันโรคเอดส์ในบ้านเสมา ตำบลหนองแปน อำเภอกมลาไสย จังหวัด

กาฬสินธุ์ เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้มาเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการวางแผนการดำเนินงานควบคุมและป้องกันโรคเอดส์ในชุมชนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานเพื่อป้องกันโรคเอดส์
2. เพื่อศึกษาการสนับสนุนทางสังคมในการดำเนินงานเพื่อป้องกันโรคเอดส์

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน และการสนับสนุนทางสังคมในการดำเนินงานเพื่อป้องกันโรคเอดส์ ของประชาชนที่มีอายุ 14-60 ปี ในบ้านเสมา ตำบลหนองแปน อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนทั้งระดับนโยบายและปฏิบัติ รวมทั้งพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมในการดำเนินงานเพื่อป้องกันโรคเอดส์ในชุมชน
2. นำผลการศึกษาที่ได้มาเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยเรื่องโรคเอดส์ต่อไป

1.5 นิยามศัพท์

1. การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง กระบวนการที่บุคคล ครอบครัว และชุมชน มีปฏิสัมพันธ์กันในการดำเนินงานเพื่อป้องกันโรคเอดส์ในหมู่บ้านที่อาศัยอยู่ ในด้านการติดตามข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโรคเอดส์จากสื่อต่าง ๆ การนำความรู้ที่ได้รับไปปฏิบัติเพื่อป้องกันตนเอง ครอบครัว และชุมชน การติดต่อประสานงาน ตลอดจนการเข้าร่วมประชุมกลุ่ม ตั้งแต่การศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ในหมู่บ้าน การวางแผนดำเนินงานเพื่อป้องกันโรคเอดส์ การจัดหาเงินหรือสื่อต่างๆ และการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานเพื่อป้องกันโรคเอดส์

2. การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง การที่ชุมชนได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาล/ผู้นำชุมชน และองค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้อง ในด้านข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อต่าง ๆ อุปกรณ์ บริการต่าง ๆ งบประมาณ และบุคลากร ในการดำเนินงานเพื่อป้องกันโรคเอดส์